

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра соціальної роботи

(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а р о б о т а

магістра

на тему: **«Зміст і методика соціальної роботи з підлітками з комп'ютерною залежністю»**

«Content and methodology of social working with computer addicted teenagers»

Виконав: студент 2 курсу
спеціальності 231 Соціальна робота
денної форми навчання
Марущенко Сергій Олександрович

Керівник: к. політ. н., проф. Дунаєва Л.М.

Рецензент: д. психол. н., проф. Шрагіна Л.І.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ ____ від _____.2020р.
Завідувач кафедри

(підпис)

(ПІБ)

Захищено на засіданні ЕК № ____
протокол № ____ від _____ 2020 р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS,
бали)

Голова ЕК

(підпис)

(ПІБ)

Одеса – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ З КОМП'ЮТЕРНОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ.....	8
1.1. Сучасні підходи до визначення змісту, причини виникнення комп'ютерної залежності як соціального феномену	8
1.2. Психологічні причини формування комп'ютерної залежності серед підлітків.....	19
1.3. Вплив комп'ютерної залежності на формування особистості підлітка.....	24
Висновок до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	34
2.1. Нормативно-правове забезпечення, яке регламентує соціальну роботу з дітьми та підлітками.....	34
2.2. Система соціальних служб по роботі з підлітками в Україні.....	36
2.3. Методи профілактики комп'ютерної залежності та віртуального спілкування у підлітковому середовищі.....	39
Висновок до розділу 2.....	43
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТА ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОГРАМИ КОРЕКЦІЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ.....	46
3.1. Діагностика комп'ютерної та інтернет-залежності дітей підліткового віку.....	46
3.2. Обґрунтування соціально-педагогічної програми корекції комп'ютерної залежності підлітків.....	53
3.3. Результати апробації соціально-педагогічної програми корекції комп'ютерної залежності підлітків в умовах загальноосвітньої школи...	58
Висновок до розділу 3.....	61
ВИСНОВОК.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

У час стрімкого розвитку науково-технічного прогресу, невинного потоку інформації все більш актуальним стає питання збереження здорової психіки особистості. Людство впевнилося в тому, що досягнення цивілізації мають не тільки позитивні результати.

Останнім часом невід'ємною частиною нашого життя став комп'ютер. Неможливо переоцінити позитивне значення цього науково-технічного досягнення. Однак навіть недовгий період масового користування комп'ютером виявив немало випадків його негативного впливу на людину, особливо це стосується неповнолітніх, психіка яких є більш незахищеною, а тому й уразливішою порівняно з дорослими. Негативним наслідком цього процесу є явище комп'ютерної та інтернет-залежності.

Комп'ютер і діти... Ця тема хвилює багатьох: батьків, педагогів, соціальних працівників, психологів, медиків.

Термін «комп'ютерна залежність» уперше був використаний 1990 року.

Комп'ютерна залежність – різновид психічної залежності, що розповсюджується в Україні протягом останніх двадцяти років. Психологи її класифікують як форму емоційної «наркоманії».

Деякі вчені вважають, що як такої її не існує, вона – найвищий прояв нормального захоплення людини. Вони вважають, що до залежності схильні лише ті, хто вже має в наявності комунікативні проблеми та складнощі. На нашу думку, будь-яка залежність – це хвороба. Сутність проблеми полягає в нездатності людей, особливо дітей та підлітків, захистити своє психічне здоров'я від стороннього впливу. Її розповсюдження несе соціальну небезпеку, тому доцільно розглянути її найбільш типові форми, фактори ризику та негативні наслідки прояву для особистості підлітка.

Молодь усе більше часу проводить за комп'ютером, віддаючи перевагу віртуальному світу над реальним, у пресі раз по раз з'являються повідомлення про «смерть за монітором».

Психологічна залежність здебільшого прихована. Людина може навіть не помічати, як багато часу вона витрачає на комп'ютер чи Інтернет, як віддаляється від близьких, друзів, забуває поїсти, недосипає. У неї звужується коло інтересів. Залежна людина зазвичай перебуває в стані емоційного напруження й тривоги, її дратує все, що відволікає від її захоплення. Часто такі особи перебувають у пригніченому настрої, їх дратують навіть дрібниці, вони можуть поводитися неадекватно до ситуації. Із часом хворобливе захоплення починає посідати центральне місце в житті. Людина не замислюється над своїми соціально-побутовими проблемами, її не цікавить майбутнє, вона не будує планів, а все життя присвячує конкретній залежності.

Тому надзвичайно актуальним на даний час є дослідження впливу комп'ютера на сучасних підлітків. На наш погляд, потребують подальшого дослідження чинники та наслідки виникнення комп'ютерної залежності підлітків, також основні методи соціальної роботи в підлітковому середовищі. Результати таких досліджень стануть у нагоді при визначенні шляхів профілактики виникнення комп'ютерної залежності у неповнолітніх та методів надання соціально-психологічної допомоги в ході консультативної та корекційної роботи.

Об'єктом дослідження виступає комп'ютерна залежність як соціальне явище.

Предмет дослідження: методи роботи соціальних працівників з профілактики комп'ютерної залежності дітей підліткового віку.

Мета магістерської роботи – теоретично обґрунтувати та емпірично вивчити феномен комп'ютерної залежності, її вплив на підлітків. Розробити і експериментально перевірити соціально-педагогічну програму корекції комп'ютерної залежності у підлітків.

Ступінь наукової розробленості теми.

Проблему комп'ютерної залежності досліджують психологи, лікарі, педагоги, соціологи. В соціологічній літературі проблеми ігрової поведінки

та ігрової діяльності вивчались у контексті проблем соціалізації та засвоєння соціальних ролей. Це праці Дж. Босарда, М. Вебера, Б. Малиновського, Дж. Г. Міда, Р. Мертон, Я. Морено, Т. Парсонса, Г. В. Плеханова, Г. Ріккерт, Н. Смелзера, Г. Спенсера, Г. Тарда, Т. Шибутані.

Соціокультурні та історичні проблеми виховання у грі розглядались в працях істориків, культурологів, соціологів культури Ф. Ареса, Г. Дайн, Е. А. Покровського. Унікальне місце в розробці теорії гри та її місця в історії культури, у формуванні соціокультурних норм і традицій в історії людства належить Й. Хейзінгі, котрий вважається засновником нової галузі в науці. Соціальні аспекти ігрової поведінки та ігрової діяльності дуже активно вивчались в роботах радянських і російських психологів і педагогів: П.П. Блонського, Л.І. Божовіч, Л.А. Венгера, Л.С. Виготського, П.М. Єршова, А.В. Запорожця, І.С. Кона, А.Н. Леонтьєва, А.Р. Лурії, С.Л. Рубінштейна, Д. Н. Узнадзе, П. Г. Шедровицького, Д.Б. Ельконіна. Починаючи з кінця ХХ століття деякі аспекти ігрової діяльності старших школярів і молоді розглядались в контексті проблематики вільного часу і організації дозвілля. Це роботи таких соціологів як Л. А. Гордон, Т.М. Дридзе, Л.Б. Коган, В.А. Лапшов, В. Д. Патрушев, Н.В. Коритнікова.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення *наступних завдань*:

1. Охарактеризувати зміст поняття «комп'ютерна залежність», вивчити основні психологічні причини його виникнення.
2. Виявити психолого-педагогічні особливості підлітків, що страждають комп'ютерною залежністю;
3. Проаналізувати вплив комп'ютерної залежності на формування особистості підлітка.
4. Виявити зміст і способи соціальної роботи з профілактики комп'ютерної залежності підлітків в сфері.
5. Розробити програму корекції комп'ютерної залежності підлітків;
6. Провести контрольну діагностику та сформулювати висновки.

В магістерській роботі застосовані такі **методи дослідження:**

Теоретичні: аналіз психолого -педагогічної літератури та синтез, метод порівняння, узагальнення.

Емпіричні: тестування, анкетування, соціальний експеримент, розробка соціально-педагогічної програми корекції комп'ютерної залежності, методи кількісної та якісної обробки даних.

Методичний інструментарій дослідження склали такі методики: «Тест-опитувальник на наявність інтернет-адикції» (Кімберлі Янг), «Тест на дитячу Інтернет-залежність» (Кулаков, 2004), анкета «Що я знаю про кіберпростір?», анкета «Улюблене заняття в Інтернеті». Ми обрали саме ці методики тому, що вони є достатньо надійними, валідними та адаптованими.

Експериментальне дослідження проходило на базі Одеського НВК «Гімназія №2» в м. Одеса. Експериментальну вибірку склали 34 учні дев'ятого класу у віці 14 - 15 років, з них 14 хлопчиків і 20 дівчаток.

У нашому дослідженні ми припускаємо, що:

- профілактика комп'ютерної залежності у підлітків буде ефективна, якщо вона буде здійснюватися за спеціально розробленою програмою, для якої характерно:

- комплексний характер, що передбачає здійснення профілактичної роботи зі школярами та їх батьками;
- спрямованість на організацію дозвілля підлітків, яке не передбачає використання комп'ютера.

Також припускаємо, що тренінг соціальних навичок сприяє корекції інтернет-адикцій у підлітковому віці.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в науковому осмисленні та обґрунтуванні особливостей профілактики комп'ютерної залежності підлітків.

Апробація. Основні положення дипломного дослідження були представлені на 76-ій студентській науковій конференції ОНУ імені І.І. Мечникова, Секція «Факультету психології та соціальної роботи». Підсекції

«Соціальна робота та соціальні теорії», «Психологія», 22-24 квітня 2020 р. –
Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2020. –
267с.

Теоретична і практична значущість дипломного дослідження:
узагальнення та систематизація теоретичного матеріалу за темою
дослідження.

Практична значущість полягає у використанні діагностичного
інструментарію та розробленої програми корекції комп'ютерної залежності у
підлітків в умовах загальноосвітньої школи, орієнтованої на організацію
дозвілля.

Структура наукової роботи: вступ, 3 розділи, висновки, список
використаних джерел із 77 найменування. Загальний обсяг роботи 94
сторінок.

ВИСНОВКИ

Соціально-економічна ситуація, що склалась у сучасному світі, негативно впливає на всі процеси, які відбуваються в нашому суспільстві. Вона сприяє виникненню негативних явищ, які особливо яскраво проявляються в сфері життєдіяльності та правової захищеності дітей. Актуальні проблеми сьогодення – зростання кількості дітей та підлітків, які перебувають у соціально небезпечному становищі. Молодь усе більше часу проводить за комп'ютером, віддаючи перевагу віртуальному світу над реальним, у пресі раз по раз з'являються повідомлення про «смерть за монітором».

Життя та соціалізація молоді проходить під диктат інформаційних технологій. Унаслідок засилля комп'ютерних технологій суспільства в підлітка часто виникає дезорієнтація, безпорадність і стан соціального вакууму, адже сучасна соціальна реальність характеризується тим, що можливості молоді людини знайти себе й осмислити свій внутрішній світ обмежуються глобальними інформаційними технологіями. Адиктивна молодь має певні спільні риси, такі як слабка соціалізація та рівень соціального включення, відсутність чітких цінностей, атракційно-гедоністична направленість мотиваційної сфери, замкнутість, низька самооцінка.

Комп'ютерна залежність – різновид психічної залежності, який характеризується патологічною тягою людини до роботи або проведення часу за комп'ютером. Психологічна залежність здебільшого прихована. Людина може навіть не помічати, як багато часу вона витрачає на комп'ютер чи Інтернет, як віддаляється від близьких, друзів, забуває поїсти, недосипає. У неї звужується коло інтересів. Залежна людина зазвичай перебуває в стані емоційного напруження й тривоги, її дратує все, що відволікає від її захоплення.

Вплив Інтернету на особистість має специфічні наслідки, особливо в підлітковому віці. Надмірна захопленість молодшої людини кіберсередовищем може призвести до інтернет-адикції, внаслідок якої відбувається знецінення реальності, змінення системи цінностей, мрій та прагнень, що в свою чергу, позначається на процесі життєвого планування.

Тому надзвичайно актуальним для нас стало дослідження впливу комп'ютера на сучасних підлітків, визначення шляхів профілактики виникнення комп'ютерної залежності та методів надання соціальними працівниками допомоги в ході корекційної роботи з підлітками.

Комп'ютерна залежність – це порушення процесу соціального розвитку, соціалізації індивіда. Для вирішення проблем дітей та молоді державою організовується система соціальної роботи, що здійснюється за допомогою центрів соціального обслуговування населення; територіальних центрів соціальної допомоги дітям; центрів соціального обслуговування; соціально-реабілітаційні центрів для неповнолітніх; центрів допомоги дітям; соціальні притулки. Основна мета діяльності таких закладів - соціальний захист і підтримка дітей, їх реабілітація і допомога в життєвому визначенні.

Діяльність цих закладів регламентується нормативно-правовою базою, яка покликана допомогти фахівцям успішно та ефективно організувати соціальну роботу з дезадаптованими дітьми та підлітками.

За даними аналізу, ефективність соціальної допомоги, яка надається дітям та підліткам з комп'ютерною залежністю має комплексний характер і передбачає спільну роботу шкільних соціальних педагогів, психологів, вчителів та батьків.

Метою магістерської роботи було теоретично обґрунтувати та емпірично вивчити феномен комп'ютерної залежності, її вплив на підлітків. Розробити і експериментально перевірити соціально-педагогічну програму корекції комп'ютерної залежності у підлітків.

Для досягнення мети були виконані наступні завдання:

1. Охарактеризовано зміст поняття «комп'ютерна залежність», вивчені основні психологічні причини його виникнення.
2. Виявлені психолого-педагогічні особливості підлітків, що страждають комп'ютерною залежністю;
3. Проаналізовано вплив комп'ютерної залежності на формування особистості підлітка.
4. Виявлені зміст і способи соціальної роботи з профілактики комп'ютерної залежності підлітків в сфері.
5. Розроблена програму корекції комп'ютерної залежності підлітків;
6. Проведена контрольна діагностика та сформульовані висновки.

Застосування корекційної програми, яку пропонує автор, дозволяє сформувати інформованість дітей та їх батьків у галузі впливу комп'ютерних технологій на дозвілєву, навчальну та професійну діяльність людини, а також на соціально-психологічне здоров'я; знизити рівень комп'ютерної залежності у підлітків, виявленої на початковому етапі реалізації програми; збільшити інтерес дітей до різних сфер дозвілєвої діяльності; підвищити у батьків рівень зацікавленості позанавчальною діяльністю своїх дітей, а також спільним проведенням дозвілля з ними.

Програма може бути застосовна фахівцями соціальної сфери у співпраці з педагогами та батьками. Вона позитивно впливає на результати надання соціальної допомоги даній категорії дітей.

Теоретична і практична значущість дипломного дослідження: узагальнення та систематизація теоретичного матеріалу за темою дослідження.

Практична значущість полягає у використанні діагностичного інструментарію та розробленої програми корекції комп'ютерної залежності у підлітків в умовах загальноосвітньої школи, орієнтованої на організацію дозвілля.

СПИСОК ВИКОРАСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андріанова Н. С. Інтернет-комунікація – реальність чи симулятор? // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство»: [зб. наук. праць / відп. ред. Пристайко Т. С.]. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2010. Вип. 16. С. 3–8.
2. Ашерев А.Т., Полякова Ю.М. Вплив комп'ютерних ігор на людину: психологічні і фізіологічні аспекти: Навчальний посібник. Горлівка: ПП «Видавництво Ліхтар», 2008. 120 с.
3. Бабаева Ю.Д., Войскунский А.Е. Новые информационные технологии и проблемы одаренности: Гуманитарные исследования в Интернете. Москва, 2010.
4. Белинская Е. Интернет-зависимость: аддитивные формы поведения // Народное образование. 2009. № 7. С. 268–274.
5. Беленька Г. В., Богініч О. Л., Машовець М. А. Здоров'я дитини – від родини. К.: СПД Богданова А.М., 2006. 220 с.
6. Белінська О. Дитина і комп'ютер : психологічні реалії віртуального світу // Психолог. Шкільний світ. 2006. № 46. С. 27–29.
7. Боголюбська, А. Залежності та шляхи їх подолання // Психолог. Шкільний світ. 2007. № 41. С. 25–28.
8. Бондаровська В. Інтернет-залежність і комп'ютерна безпека // Психолог. Шкільний світ. 2005. № 25. С. 21–25.
9. Бондаровська В. Комп'ютер у школі та вдома: як гарантувати безпеку дитини? // Психолог. Шкільний світ. 2005. № 25. С. 16–20.
10. Бондаровська В. Комплексне дослідження стану здоров'я користувачів комп'ютерів // Психолог. Шкільний світ. 2005. № 25. С. 59–61.
11. Бугайова Н. М. Психологічні проблеми Інтернет-адикції в умовах використання телекомунікаційних технологій. Розділ 4// Застосування телекомунікаційних засобів у навчальному процесі: психолого-педагогічні аспекти. Київ, «Педагогічна думка», 2008. С.192-222.

- 12.Бугайова Н. М. Ризики сучасних комп'ютерних технологій: ігрова залежність. // Інформаційні технології в наукових дослідженнях і навчальному процесі: Матеріали II Міжнародної науково-практичної 268 конференції, м. Луганськ, 14-16 листопада 2006 р. т.1.-Луганськ, 2006. С.68-73.
- 13.Вакуліч Т. Феномен Інтернет-залежності підлітків у мережі " Інтернет" // Освіта і управління. 2006. № 2. С. 155–160.
- 14.Васильева И.А., Осипова Е.М., Петрова Н.Н. Психологические аспекты применения информационных технологий // Вопросы психологии. 2003. № 3. С. 80 - 88.
- 15.Войскуновский А.Е. Интернет – новая область исследований в психологической науке // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ. Москва, 2002. № 1.
- 16.Войскунский А.Е. Психология и интернет. М.: Акрополь, 2010. 439 с.
- 17.Войскунський О. Є. Феномен залежності від Інтернету // Гуманітарні дослідження в Інтернеті. М, 2000. С. 100-131.
- 18.Вінтюк Ю. Узалежнення від комп'ютера: формування і можливості протидії // Вісник Львівського національного університету. – Львів: ЛНУ імені І. Франка; 2010. Вип.13. С. 215-226.
- 19.Галіч Т.О., Соціальні мережі інтернет, як агент соціалізації молоді. Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління. 2014. 15 (281). С.250-256.
- 20.Гордеева А.В. Увлеченность компьютерными играми: психологический аспект. Краснодар, 2013.
- 21.Джишкаріані Т. Д., Кокарєв І. С. Вплив ЗМІ на формування особистості підлітка як педагогічна проблема. Сайт Студентський науковий форум-Режим доступу: <http://www.rae.ru/forum2012/284/2509>
- 22.Дрепа М.И. Знание. Понимание. Умение: Интернет – зависимость как объект научной рефлексии в современной психологии. 2009. URL:

- <http://cyberleninka.ru/article/n/internetzavisimost-kak-obekt-nauchnoy-refleksii-v-sovremennoy-psihologii>.
- 23.Дуброва Т. Вплив комп'ютерних ігор на особистість дитини // Психолог. Шкільний світ. 2010. № 8. С. 26–30.
 - 24.Ефремова Т.Ф. Новый толково-словообразовательный словарь русского языка. 2000. [URL:http://www.efremova.info](http://www.efremova.info).
 - 25.Єгоров А. Ю., Кузнецова Н., Петрова Є. Особливості особистості підлітків з Інтернет-залежністю // Питання психічного здоров'я дітей та підлітків. 2005. Т.5. № 2. с. 20-27
 - 26.Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. 240 с.
 - 27.Закон України «Про охорону дитинства» № 2402-III від 26.04.2001. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>. – Назва з екрана.
 - 28.Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» № 2558-III від 21.06.2001. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>. – Назва з екрана.
 - 29.Зверєва І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика. К., 1998. 241 с.
 - 30.Капська А. Й. Соціальна робота: технологічний аспект. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.
 - 31.Карпа І. Б. Мова та Інтернет: функціональні характеристики та ефективність інтерактивної комунікації // Мова і культура. К., 2009. Вип. 11. Т.VII (119). С. 192–200.
 - 32.Кириченко Є.А., Ярута А. Г. Особливості інтернет–комунікації, як нової форми соціалізації в сучасному суспільстві URL:: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/24615/1/Kyrychenko.pdf>
 - 33.Коваленко О. В. Кіберпростір – гуманістичний потенціал цивілізації. // Психологічні перспективи. № 18. Луцьк : Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2011. С. 111–121.

34. Конституція України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
35. Коритнікова Н. В. Форми і характеристики інтернет-комунікації: соціологічний аналіз // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи» / відп. ред. В. С. Бакіров. – Х.: Видавничий центр ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. № 761. С. 183–190.
36. Короленко Ц. П., Донских Т. А. Семь путей к катастрофе: деструктивное поведение в современном мире. Новосибирск, 2010.
37. Лебедев И.Б., Филатова Т.П. Психопедагогика в правоохранительных органах: Кибернетическая лудомания – новая область психологических исследований криминальной агрессии подростков. 2013. URL:
<http://cyberleninka.ru/article/n/kiberneticheskayaludomaniya-novaya-oblast-psihologicheskikh-issledovaniy-kriminalnoyagressii-podrostkov>.
38. Лещенко Л. Комп'ютерна залежність – це небезпечно / Л. Лещенко // Початкова школа. 2006. № 3. С. 42–46.
39. Максимова Н.Ю., Мороз Л. А., Мороз Л. І., Яковенко С. І. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання : навч. посіб. К. : КЮІ КНУВС, 2005. 200 с.
40. Малооголова О.О., Інтернет-залежність та її вплив на підлітків. Актуальні проблеми психології. 2019. №2. С. 89-94.
41. Малых Т. Педагогические аспекты информационной безопасности // Народное образование. 2007. № 5. С. 231–235.
42. Мальцева О.І. Кіберсоціалізація як особливий вид соціалізації особистості // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. № 2(333) Ч.2 . 2020. С. 190 – 200.
43. Матеюк О. А. Бар'єри у процесі міжособистісної комунікації як засіб протидії психологічному впливові // Збірник наукових праць інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка – К., 2005. Т. VII, випуск 2. С. 106-112.

- 44.Мудрик А. В. Социальная педагогика: [учеб. для студ. пед. вузов / под ред. В. А. Слостенина]. М. : Академия, 2000. 200 с.
- 45.Мясников, И. Подростки в киберпространстве / И. Мясников // Народное образование. 2009. № 6. С. 267–271.
- 46.Науменко О. М. Комп'ютер та дитина // Психологічна газета. 2010. № 2. С. 3–6.
- 47.Панов С. "Интернет-зависимость": причины и последствия // Учитель. 2007. № 5. С. 63–66.
- 48.Парфентьев, У. Обеспечение безопасности несовершеннолетних в Интернете // Народное образование. 2009. № 7. С. 261–267.
- 49.Петрунько О. В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіа середовищі: монографія. – Полтава : ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2010. 480 с
- 50.Плешаков В.А. Виртуальная социализация как современный аспект квазисоциализации личности. Проблемы педагогического образования, 2005. С. 21.
- 51.Прийменко, В. Діти, які грають в ігри, або Комп'ютерна залежність // Психолог. Шкільний світ. 2006. № 46. С. 13–15.
- 52.Проблеми віртуального спілкування: <http://comp-doctor.ru/psi/psi-virtualnoe-obshhenie.php>
- 53.Разумова Т. Компьютерный яд // Наука и жизнь, 2002. № 6. С. 55–59.
- 54.Рень Л.В., Левенок М. Дослідження стану схильності до комп'ютерної адикції серед дітей та підлітків // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Чернігів: ЧДПУ, 2012. Вип. № 96. С.177-180.
- 55.Селютин А. А. Комунікативні стратегії агресивного інтернет-спілкування. http://www.chiep.ru/pics/uploads/docs/NIR/CONFERENC/Selyutin_A.A.pdf.

- 56.Сергеева Н.В. Соціально-педагогічні умови профілактики комп'ютерної адикції підлітків: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». – К., 2010. 19 с.
- 57.Стеценко, І. Комп'ютер для дітей : переваги і недоліки; за матеріалами газети "Дитячий садок" №33/2006 р. // Інформатика. Шкільний світ. 2006. № 38/39. С. 4–9.
- 58.Терещук, Н. В. Ігрова залежність у підлітковому віці як форма аддиктивної поведінки // Практична психологія та соціальна робота. 2009. № 1. С. 31–41.
- 59.Тищенко О. М. Стиль мови інтернет-спілкування в національному корпусі української мови // Лінгвостилістика: об'єкт-стиль, мета – оцінка: [зб. наук. праць / за ред. В. Г. Скляренко]. К.: Ін-т української мови НАН України, 2007. С. 362–367.
- 60.Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота: Теорія і практикаю. К. : ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с.
- 61.Фирсов М. В. Теория социальной работы. М. : КноРус, 2012. 400 с.
- 62.Філіппова Н. Мова у віртуальній актуальності // Людина. Комп'ютер. Комунікація. Збірник наукових праць. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2010. 328-330.
- 63.Фролов В.А. Педагогические условия профилактики виртуальной аддикции старших школьников: Дис. ... канд. пед. наук. М., 2010. 238 с.
- 64.Фромм Э. Бегство от свободы. Москва, 1995.
- 65.Холостова Е. И. Теория социальной работы. М. : Юристь, 1999. 334 с.
66. Хоменко М. Г. В поисках комплексного подхода к социальной реабилитации несовершеннолетних // Первые итоги из опыта работы специализированных учреждений по реабилитации социально-дезадаптированных детей и подростков. М. : НИИ семьи, 2007. 143 с.
- 67.Худобець, О. Інтернет і підліток – культура спілкування та залежність // Історія України. Шкільний світ. 2006. № 20. С. 14–16.

- 68.Церковний А. Аспекти формування Інтернет залежності // Соціальна психологія. 2004. №5 (7). С. 149-154.
- 69.Чайка Г.В. Симптоми комп'ютерної залежності // Практична психологія та соціальна робота. 2009. № 10. С. 52–55.
- 70.Чистяков А.В. Социализация личности в обществе Интернет-коммуникаций (социокультурный анализ) : автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра соц. н. : спец. 22.00.06. Ростов-на-Дону, 2006. 58 с.
71. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи: Навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.
- 72.Юрьева Л.Н., Больбот Т.Ю. Компьютерная зависимость: формирование, диагностика, коррекция и профилактика. Днепропетровск: Пороги, 2006. 196 с.
- 73.Янг К.С., 2000. Диагноз Интернет-зависимость. Мир Интернет, 2, с.24. <<http://cyberpsy.ru/articles/young-internet-addiction/>> [Дата обращения 19 апреля 2020].
- 74.Янкович О. Згубний вплив інформаційно-комунікаційних технологій на фізичне та психічне здоров'я школярів // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка / редкол.: М. Вашуленко, А. Вихрущ, Л. Вознюк, В. Кравець, Г.Терещук та ін. Тернопіль, 2007. № 9. С. 251–254.
- 75.Anderson E., Steen E., Stavropoulos V., 2016. «Internet use and Problematic Internet Use: A systematic review of longitudinal research trends in adolescence and emergent adulthood».
- 76.International journal of adolescence and youth [online] 22 (4). https://www.researchgate.net/publication/309001837_Internet_use_and_Problematic_Internet_Use_a_systematic_review_of_longitudinal_research_trends_in_adolescence_and_emergent_adulthood [Accessed 13 May 2020].
- 77.Cole M., Derry J., 2005. We Have Met Technology and It Is Us. <<https://telearn.archives-ouvertes.fr/hal-00190409>> [Accessed 18 April 2020].